

УДК 378+81'276.1+316.77+81—115

О. В. Александрова, Т. М. Корольова

ЗІСТАВЛЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СОЦІОЛЕКТУ МОЛОДІ УКРАЇНИ ТА АМЕРИКИ

Роботу присвячено комплексному дослідженню типологічно схожих параметрів варіативності різнорівневих лінгвістичних засобів актуалізації молодіжного соціолекту (МС). Встановлено, що структурні, семантичні та функціональні особливості лексичної, граматичної і фонетичної систем МС не тільки є схожими в двох неблизькоспоріднених досліджуваних мовах, але і мають однаковий механізм взаємодії один з одним при актуалізації сенсу вислову.

Ключові слова: соціальна диференціація мови, варіативність, молодіжний соціолект.

Настоящая работа посвящена комплексному исследованию типологически схожих параметров вариативности разноуровневых лингвистических средств актуализации молодежного социолекта (МС). Установлено, что структурные, семантические и функциональные особенности лексической, грамматической и фонетической систем МС не только являются схожими в двух неблизькородственных исследуемых языках, но и имеют одинаковый механизм взаимодействия друг с другом при актуализации смысла высказывания.

Ключевые слова: социальная дифференциация языка, вариативность, молодежный социолект.

The article is devoted to complex research of typologically common linguistic variable parameters of the youth sociolect. The study conducted on the material of the Ukrainian and American youth speech proves the youth sociolect to be a relatively stable semi-autonomous existence. Active interaction between the components of lexical, grammatical and phonetic subsystems of the youth sociolect is ascertained, all the basic functioning principles of the youth sociolect system are proved to be similar in the two unrelated languages under study.

Key words: social differentiation of language, variety, youth sociolect.

Проблеми взаємозумовленості мови та соціуму, мовного варіювання, соціальних оцінок нормативних установок, виявлення закономірностей розвитку соціолінгвістичних підсистем мови, комунікативно-прагматичної зумовленості мовлення, що детермінує мовленнєву поведінку членів певного лінгвосоціуму, перебувають у ракурсі постійних лінгвістичних пошуків та піддані всебічному аналізу в наукових розвідках вітчизняних та іноземних мовознавців [1, 2, 3, 4, 5]

Об'єктами лінгвістичних студій поточного століття постають різноманітні аспекти **соціолекту молоді (СМ)**, які досліджуються на матеріалі різних мов: російської (О. О. Анищенко, О. В. Цибізова, М. Г. Чабаненко), французької (Н. М. Копитіна), німецької (Д. М. Польська, О. С. Христенко); у зіставному аспекті на матеріалі російської та німецької мов (Є. В. Горчакова, М. Ю. Россіхіна). Проте, останні розвідки українського СМ обмежено вивченням когнітивних параметрів молодіжного сленгу П. М. Грабовий [6] та особливостей міського молодіжного сленгу С. А. Мартос [7] вивченням англійського СМ представлено працями Р. В. Боднар [8] аналізом соціокультурного аспекту соціолекту підлітків, де вивчається соціолінгвістична варіативність дискурсу англійського “реального” телебачення в роботах К. О. Мележик [9], зіставний аспект досліджень українського та англійського СМ репрезентований дослідженням К. Л. Бондаренко [10], яке присвячене лінгвокультурним особливостям українського та англійського сленгу.

Актуальність статті визначається загальною орієнтованістю сучасної лінгвістики на вивчення усного мовлення з комунікативно-функціональних позицій, що враховує обставини спілкування та характеристики комунікантів. Про актуальність роботи свідчить її спрямованість на молодіжну комунікацію: саме молодь як найбільш прогресивна соціальна група соціуму визначає вектор і еволюцію інших форм існування мови.

Мета роботи полягає у виявленні спільних і конкретно-мовних особливостей СМ на матеріалі української та англійської (американського варіанту) мов.

Матеріал дослідження включає в себе 200 квазіспонтанних текстів діалогічного характеру з художніх фільмів, що відображають специфіку українського та англійського СМ (загальний обсяг звучання становить 18 годин).

Наукова новизна полягає в тому, що вперше:

проведено комплексний опис сучасних СМ на матеріалі української та англійської мов;

встановлено механізми взаємодії різнорівневих лінгвістичних засобів в реалізації комунікативних інтенцій та емоційно-модального навантаження в досліджуваних мовах в межах СМ.

Проведене дослідження надало можливість встановити низку типологічно спільних та конкретно-мовних особливостей актуалізації СМ на матеріалі україномовних та англійськомовних зразків на всіх мовних рівнях (лексичному, граматичному, фонетичному). До головних висновків можна віднести такі.

Спільними продуктивними словотворчими моделями в СМ постає афіксація, усікання, семантичний перенос: метафоричний та метонімічний. Усі типи лексичних соціолектизмів СМ характеризуються переважно негативною конотацією, переважаючою комунікативно-емотивною функцією та понятійно-функціональною закріпленістю за молодіжною сферою функціонування мови. В якості конкретно-мовних словотворчих способів українського СМ можна виділити англо-американські запозичення, англійського СМ — інфіксацію, конверсію.

Грамматичні особливості СМ репрезентовано різними типами експресивного синтаксису: інверсією, повторами, еліптичними конструкціями, парцеляцією, риторичними питаннями. В якості конкретно-мовних граматичних ознак англійського СМ можна відзначити наявність подвійного заперечення, скорочених дієслівних форм, вживання форм стверджувальних речень у значенні питального.

За результатами слухового, аудиторського та інструментального аналізів констатовано, що емоційно-модальна напруженість мовлення для двох досліджуваних мов СМ актуалізується за допомогою певного комплексу фонетичних параметрів як у фразі в цілому, так і в окремих її сегментах.

На сегментному рівні відзначено виділення головного наголошеного складу за рахунок протягування голосного звуку (здебільшого в 1,5–2 рази, в окремих випадках максимальної експлікації емоційного стану — до 3 разів), подовження ініціального або медіального приголосного звуку в слові (у більшості випадків в 1,3–1,6 рази, в окремих

випадках максимальної експлікації емоційного стану в обох мовах — до 2 разів), поскладову вимову слова. Констатовані при вираженні емоційно-модальних значень “зацікавлено”, “вражено”, “обурено” відхилення формантних характеристик ядерних голосних не є статистично значущими та здебільшого зумовлені тембральними характеристиками мовця, проте при експлікації негативного емоційно-модального значення “агресивно” відхилення формантних параметрів ядерних голосних від нейтральних реалізацій демонструють таку закономірність: збільшення показників F1 (до 10 %) та F2 (до 15 %) з одночасним зменшенням показника F3 (до 8 %).

Встановлено, що просодичні ознаки молодіжної комунікації в СМ української та англійської мов мають релевантні спільні та конкретно-мовні засоби актуалізації дистинктивних інтонаційних характеристик на рівні мелодичних, динамічних і темпоральних характеристик. Спільними рисами просодії при передачі певних емоційно-модальних значень у досліджених мовах були визначені такі:

- 1) зацікавлено: спадна передшкала, звужений інтервал **ЧОТ (частота основного тону)** ядерної частини, середній тональний регістр;
- 2) уражено: висхідна передшкала, розширений інтервал ЧОТ перед ядерної частини, високий тональний регістр;
- 3) засуджуючи: спадна передшкала, звужений інтервал ЧОТ ядерної частини, середній тональний регістр;
- 4) обурено: спадна передшкала, розширений діапазон ЧОТ усієї синтагми, високий тональний регістр;
- 5) агресивно: висхідна передшкала, максимально розширений діапазон ЧОТ усієї синтагми, максимально високий тональний регістр.

Відносні усереднені акустичні кореляти суб’єктивно-модальних значень СМ у досліджуваних мовах відображені у таблиці 1: Соціальні чинники, що лежать в основі мовної варіативності, знаходяться за межами потенційно варіативної мовної системи та визначають використання мови як засобу спілкування в мовному колективі. Поліфункціональна варіативність мови та її конкретні форми обумовлюються об’єктивними потребами соціально-мовленнєвого спілкування: неоднорідністю соціуму та різноманіттям соціально-комунікативних ситуацій. Самоідентифікація мовця з певним соціальним колективом опосередковує добір окремих мовних форм або цілих мовних систем і підсистем, надає стереотипності висловлюванням,

які варіюються з урахуванням ситуативної змінної та індивідуальних характеристик особистості.

Дослідження, проведене на матеріалі українського та англійського молодіжного мовлення, доводить, що СМ є відносно стійкою напів-автономною формою існування національної мови, що обслуговує молодіжний соціум, має специфічну лексичну систему та інвентар граматичних і фонетичних особливостей, обумовлених соціолінгвістичними характеристиками її носіїв і соціолінгвістичними параметрами молодіжної комунікації (неформальний характер інтеракції, що передбачає свободу спілкування, засновану на солідарних відносинах рівних і своїх, не скуту межами офіційності), що варіюються за якістю та кількістю.

Варіативність СМ як системи є його інгерентною властивістю та пронизує всі аспекти його структури та функціонування. Функціонування СМ регламентовано поєднанням норми першого рівня, що проявляється в кодифікованій нормативності, яка є суттєвою диференціальною ознакою літературного стандарту та виступає в якості нейтрального фону, на якому проявляються властивості норми другого рівня, некодифікованої нормативності, що є диференціальною ознакою СМ як соціально обмеженої мовної системи. До норми другого рівня СМ відносяться структурні, семантичні та функціональні особливості його лексичної, граматичної та фонетичної систем.

Системний аналіз даних двох вибірок дозволив зробити висновок про існування типологічно спільних рис лексичного рівня. Субстандартна лексична система СМ представлена стилістично зниженими та соціально маркованими елементами (лексичними соціолектизмами). Лексичні соціолектизми СМ характеризуються здебільшого зниженою конотацією, переважаючою комунікативно-емотивною функцією та понятійно-функціональною закріпленістю за молодіжною сферою функціонування мови. Система лексичного просторіччя СМ включає в себе такі компоненти: сленгізми, загальні колоквіалізми та вульгаризми. Простежуючи комплекс двосторонніх зв'язків між СМ та соціумом, що охоплює суспільно значущі зміни та варіації в соціолекті, зазначимо неоднаковість соціальної обумовленості мовних ярусів СМ та підкреслимо, що найбільш явний зв'язок з життям суспільства виявляє лексичний ярус, а інші яруси пов'язані з ним опосередковано.

Варіативність граматичного рівня СМ репрезентовано типологічно спільними для двох мов ознаками: інверсія, повтори, еліптичні конструкції, парцеляція, риторичні питання. В якості типологічних граматичних ознак СМ англійської мови можна відзначити наявність подвійного заперечення, скорочених дієслівних форм, форми стверджувального речення у значенні питального, що можуть бути віднесені до норми другого рівня.

Проведений аналіз фонетичних засобів соціолекту молоді продемонстрував той факт, що найважливішим в оформленні фонетичного компонента молодіжного мовлення є параметр емотивності, що використовується при реалізації прагматичної функції комунікації, який значно впливає на сегментний та супрасегментний рівні мовлення молоді. Комбінація різних функцій просодії в процесі молодіжної комунікації при визначальній ролі емоційно-модальної складової постає найважливішим компонентом актуалізації прагматики висловлювання.

Типологічно спільними ознаками маніфестації емоційно-модальної напруженості мовлення для двох досліджуваних мов можна вважати такі фонетичні характеристики: на сегментному рівні відзначається виділення головного наголошеного складу за рахунок протягування голосного звуку, подовження ініціального або медіального приголосного звуку в слові, поскладову вимову слова, відхилення значень формантних характеристик ядерних голосних від нейтральних реалізацій.

Характерні риси просодії носять подібний характер в українській та англійській мовах. Мовна специфіка проявляється у деякому розходженні використовуваних просодичних маркерів. Зокрема, в українській мові передшкала характеризується більш низьким мелодійним рівнем, ніж передшкала висловлювань в англійській мові. При вираженні емоційно-модальних значень в англійській мові більш контрастні перепади мелодики в ядрі та мелодичний діапазон фрази в цілому.

Емоційна забарвленість мовлення молоді актуалізується за рахунок активної взаємодії компонентів лексичної, граматичної та фонетичної підсистем. Взаємодіючи, вони забезпечують адекватність плану вираження плану змісту в масштабах висловлювання, зумовлюють трансформацію структури компонентів кожної з підсистем за рахунок компенсаційних, маскуючих, дифузних процесів. Попри

розходження інвентарю засобів, використовуваних в рамках кожної з підсистем мови, основні закономірності механізму взаємодії різнорівневих мовних засобів при актуалізації семантики мовлення виявляються однотипними, що можна розглядати як прояв ізоморфізму в системі мови, пов'язаний із взаємодією мовних підсистем під час передачі змістових відносин, що свідчить про можливість взаємокомпенсації різнорівневих засобів при актуалізації ними змістових відносин в процесі мовної комунікації та є проявом тенденції “мовної економії”, широко поширеної в СМ.

Дослідження СМ на матеріалі української та англійської мов дозволило встановити, що всі основні принципи функціонування цієї системи є подібними в двох неспоріднених мовах, що вивчаються.

У якості перспектив подальших досліджень розглядаємо вивчення функціонування системи СМ з урахуванням рольових відносин між учасниками комунікативного акту, які визначаються соціальною ситуацією, варіюються разом з нею.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Тищенко О. М. Український молодіжний сленг у когнітивному вимірі / О. М. Тищенко // Лексикографічний бюлетень : Збірник наукових праць, Інститут української мови НАН України. — Київ, 2010. — Випуск 19. — С. 229–231.
2. Федотова Ю. Б. Соціолект студентської молодіжної сучасної Великої Британії // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2013. — № 9 (268), Ч. II. — С. 118–123.
3. Phipps A. Learning the arts of Linguistic Survival: Language, Tourism, Life / Alison Mary Phipps. — Clevedon, UK : Multilingual Matters, 2006. — 240 p.
4. Rickford J. R. Regional and social variation / J. R. Rickford // [McCay S. L. and Hornberger N. H. (eds.)] Sociolinguistics of language teaching. — Cambridge : Cambridge Univ. Press, 1995. — P. 151–194.
5. Грабовий П. М. Когнітивні параметри українського молодіжного сленгу : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / П. М. Грабовий. — Київ, 2010. — 20 с.
6. Мартос С. А. Молодіжний сленг у мовленнєвій структурі м. Херсона : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 “Українська мова” / Луганський національний педагогічний університет імені Тараса Шевченка. — Луганськ, 2006. — 21 с.
7. Боднар Р. В. Соціолект підлітків як субкультура сучасного лінгвосоціуму (на матеріалі англійської мови 90-х років ХХ — початку ХХІ століття) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / Р. В. Боднар. — Київ, 2007. — 20 с.
8. Фурса О. Англіцизми українського молодіжного сленгу : чинники динаміки та проблеми класифікації / О. Фурса // Мова та історія : Періодичний збірник наукових праць. — К., 2002. — Вип. 61. — С. 57–65.

9. Мележик К. О. Соціолінгвістична варіативність дискурсу англійського “реального” телебачення (на матеріалі реаліті-шоу “Великий Брат”) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 “Германські мови” / К. О. Мележик ; Донец. нац. ун-т. — Донецьк, 2010. — 21 с.
10. Бондаренко К. Л. Лінгвокультурні особливості українського та англійського сленгу : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.17 “Порівняльне історичне та типологічне мовознавство” / К. Л. Бондаренко ; Донецький національний університет. — Донецьк, 2007. — 19 с.

Стаття надійшла до редакції 05.04.15